

Sector	: Inwoners	Openbaar: ☒
Afdeling	: Onderwijs, Cultuur, Sport en Welzijn	Niet openbaar: ☐
Zaaknummer(s) ingekomen stuk(ken)	:	Kabinet: ☐
Behandelend medewerk(st)er	: Wim Truyen Tel.: (0495) 575 467	
Portefeuillehouder(s)	: H.W.J. Coolen	Nummer B&W-advies: BW-006731

ONDERWERP

Visie op de Erfgoedruimte

ADVIES

1. Instemmen met het uitvoeren van een quickscan (SWOT-analyse) naar de structurele huisvestingsmogelijkheden van archiefbewaarplaats en musea;
2. Instemmen met het vergelijken van de locaties: Jakob van Horne/Tiendschuur, Beekstraatkwartier, Birgittinessenklooster en Martinusschool in deze quickscan;
3. Kennisnemen van de conceptnotitie 'De Erfgoedruimte in nieuw perspectief' en deze als voorlopig richtinggevend kader te gebruiken in de beoordeling van de locaties;
4. Instemmen met de voorgestelde evaluatiematrix waaraan de locaties worden getoetst;
5. Instemmen met het beschikbaar stellen van € 10.000,- uit het budget Haalbaarheids-onderzoek Erfgoedhuis voor het uitvoeren van de quickscan;
6. De raad te informeren middels de TILS-lijst.

TOELICHTINGRelatie met vorig voorstel:

B&W-besluit 03-09-2013: Instemmen met de inhoud van de ontwerp-Structuurvisie Weert 2025, deel 2 Visie en deel 3 Uitvoering. Het vrijgeven daarvan voor inspraak en de ontwerp-visie op het Stadshart, als belangrijke bouwsteen en bijlage van de ontwerp-Structuurvisie. In de Visie op het stadshart is op hoofdlijnen de visie op de erfgoedruimte opgenomen;

B&W-besluit 11-06-2013: Instemmen met het vrijgeven voor bespreking van de presentatie over de visie op de erfgoedruimte in de informatieve raadscommissie RO/WZ van 18 juni 2013.

B&W-besluit 20-11-2012: Instemmen met het te volgen traject van de te volgen deelprocessen: visie op het stadshart, cultuurspoor, erfgoedspoor en structuurvisie.

Algemeen

Weert, 3 december 2013	De directeur,	S		B	W	W	W	W
			akkoord					
			bespreken					
		Behandeling uiterlijk in college van 10 december 2013						

Beslissing d.d.: 10 dec. 2013

Nummer: 9 **GEWIJZIGDE
VERSIE**

De secretaris,

Akkoord met advies; mandaat weth. Coolen tot tekstuele aanpassingen.

Totaal aantal pagina's: 4
Pagina 1

De Visie op het stadshart vormt spoor 1 van in totaal vier sporen. Spoor 2 betreft de optimalisatie van de huisvesting van de culturele instellingen in het Muntcomplex. Spoor 3 geeft een visie op de erfgoedruimte van Weert. Spoor 4 tenslotte is de Structuurvisie Weert 2025.

1. Aanleiding

- a) Tijdens de informatiecommissie RO/WZ van 18 juni 2013 is de visie *De erfgoedruimte van Weert in nieuw perspectief* gepresenteerd. In deze presentatie is onderbouwd dat het optimaal waarden van de erfgoedruimte een factor van betekenis is in het licht van de aantrekkelijkheid van de stad. Daarbij is toegelicht dat het optimaal gebruik en het in standhouden van de erfgoedruimte, zowel fysiek als digitaal, uitgaat van het behoud en de optimalisatie van *ankerplaatsen* in de erfgoedruimte. De Tiendschuur wordt in dit licht beschouwd als een belangrijke ankerplaats.
In deze visie is tevens de noodzaak voor het vinden van een structurele oplossing voor de archiefbewaarpplaats, studiezaal en een goede oplossing voor de musea verwerkt. De raadscommissie heeft gevraagd om een nadere uitwerking.
- b) Parallel aan dit proces, en in nauwe relatie daarmee is in de informatiecommissie EZ/RO van 18 september 2013 als denkrichting meegegeven om mogelijkheden voor het toekomstig ruimtegebruik van het huidige stadhuis nader in kaart te brengen, en daarbij ook het huisvesten van erfgoedfuncties te betrekken. De uitwerking van dit onderzoek ligt bij de sector Ruimte;
- c) Door het erfgoedcluster vindt momenteel een inventariserend onderzoek plaats naar de mogelijkheden tot een alliantie waarbinnen het Birgittinessenklooster-complex in de Maasstraat mogelijk in de toekomst kan worden opgewaarderd als ankerplaats in de erfgoedruimte;
- d) In een eerdere fase is onderzoek uitgevoerd naar huisvestingsmogelijkheden van het *Erfgoedhuis*, - destijds gedefinieerd als het regionaal archiefdepot, de gemeentelijke musea en de studiezaal -, in de voormalige Martinusschool aan de Emmasingel.

2. Quickscan

Om een goede keuze te maken voor een der locaties is het voorstel om in de procesplanning de uitkomsten van onderzoeken met elkaar te vergelijken in een SWOT-analyse, en hierbij naar meerdere criteria te kijken. Op basis van de bestaande informatie uit reeds uitgevoerde onderzoeken (Beekstraatkwartier, Martinusschool), en de nog uit te voeren onderzoeken ten behoeve van de Tiendschuur en het Birgittinessenklooster, wordt voorgesteld in deze SWOT-analyse als evaluatiematrix te gebruiken:

- *haalbaarheid ruimtelijk*: de inpasbaarheid van de desbetreffende optie in de ruimte, functionaliteit, eigendomssituatie, afhankelijkheid van derden;
- *haalbaarheid financieel*: een inschatting van de financiële middelen welke noodzakelijk zijn om de desbetreffende optie te realiseren. Hierbij worden opgenomen de korte- en langetermijn (tot 2025) effecten, waarbij zowel investeringen aan de voorkant, als de exploitatie daarna van belang zijn;
- *integraliteit*: in welke mate werkt de desbetreffende optie versterkend naar andere mogelijkheden;
- *vastgoedsituatie*: in welke mate stimuleert de desbetreffende optie het oplossen van knelpunten in de gemeentelijke vastgoedsituatie;
- *erfgoed*: op welke wijze wordt in de desbetreffende optie de erfgoedsituatie zo optimaal mogelijk in stand gehouden. Hierbij wordt ook opgenomen een situatievergelijking met soortelijke keuzes in het verleden;
- *centrumfunctie*: de mate van uitstraling op de gebieden monumentaliteit, bereikbaarheid, spiritualiteit, rust en ruimte;

De resultaten van deze analyse worden in het eerste kwartaal van 2014 aan de raad voorgelegd.

3. Conceptvisie op de Erfgoedruimte

De voorliggende conceptvisie op de Erfgoedruimte heeft als uitgangspunt het zo optimaal mogelijk benutten van de erfgoedruimte. Op basis van deze invalshoek dienen de bestaande *ankerplaatsen* in de erfgoedruimte behouden en geoptimaliseerd te worden. In deze optiek zouden de archiefbewaarpplaats en de musea gekoppeld kunnen worden aan (een) geschikt(e) locatie(s) in de erfgoedruimte. Het uitgangspunt dat de erfgoedruimte

een belangrijk element is voor de aantrekkelijkheid van een stad wordt onderbouwd. Daarbij wordt geanalyseerd hoe de in Weert aanwezige erfgoedpotenties geoptimaliseerd kunnen worden. Essentiële koppelingen met andere ruimtelijke en functionele kwaliteiten worden daarbij betrokken. Als resultaat worden twee sporen beschreven:

- a) het ruimtelijk spoor;
- b) het contemplatief spirituele web.

In essentie is daarbij het uitgangspunt dat beide sporen een onverbrekelijk geheel vormen. In de notitie is de korte, middellange en lange termijn- en resultaatplanning opgenomen waarlangs deze visie tot uitwerking gebracht kan worden.

Al naar gelang de uitkomstenvergelijking, alsmede in dit kader de mate van onderkenning van het belang dat de erfgoedruimte heeft in relatie tot de aantrekkelijkheid van de stad, zal (zo nodig) het ambitieniveau in de voorliggende notitie aangepast worden. Vooralsnog heeft deze conceptnotitie de status van een richtinggevend document over hoe om te gaan met de Weertse erfgoedlocaties. Op basis van de definitieve keuze van de raad zal de status van deze notitie (vaststellen) bepaald worden.

JURIDISCHE GEVOLGEN (o.a. FATALE TERMIJNEN/HANDHAVING)

Niet van toepassing

FINANCIËLE EN PERSONELE GEVOLGEN

Financiële gevolgen: De kosten voor het onderzoek:

- naar de mogelijkheden van huisvesting van het archiefdepot bij de Tiendschuur (met gebruikmaking van de resultaten uit eerdere onderzoeken naar huisvesting van het archiefdepot elders);
- de mogelijke rol van de Tiendschuur als erfgoedpodium (de andere locaties zijn reeds voldoende onderzocht om te worden opgenomen in de quickscan);
- en de vergelijkende SWOT-analyse,

bedragen € 10.000,-. Deze worden ten laste gebracht van het budget *Haalbaarheids-onderzoek Erfgoedhuis*. Het beschikbare budget binnen deze post bedraagt € 27.000. Na het dekken van deze kosten resteert derhalve in dit budget € 17.000

Personele gevolgen: niet van toepassing

COMMUNICATIE/PARTICIPATIE

Voor wie is dit advies van belang?:

❖ Niet van toepassing

Nadere specificatie:

Geadviseerd wordt de volgende communicatie-instrumenten te gebruiken:

- ❖ TILS-lijst
- ❖ Niet van toepassing

Geadviseerd wordt de volgende participatie-instrumenten te gebruiken:

- ❖ Niet van toepassing

OVERLEG GEVOERD MET

Intern:

Frank van Beeck	OCSW, beleidscoördinator
René Bladder	Sector Ruimte, afdelingshoofd
John van Cauteren	Erfgoedcluster, conservator
Joke Jongeling	Sector Ruimte, beleidsadviseur monumenten
Jac Lemmens	Erfgoedcluster, gemeente archivaris
Selma van Mensvoort	Sector Ruimte, planoloog
Paul Verhappen	Sector Ruimte, projectontwikkeling
Ton Weekers	OCSW, afdelingshoofd

Extern:

College-adviescommissie cultuurhistorie

BIJLAGEN

Openbaar:

Notitie De erfgoedruimte in nieuw perspectief

Niet-openbaar:

Niet van toepassing

Conceptnotitie

Visie op het stadshart

Deelspoor 3: De erfgoedruimte in nieuw perspectief

Status	bespreking/ beslissing door	datum	besluit
concept presentatie	DT	15-04-2013	instemmen
concept presentatie	B&W	06-06-2013	akkoord
concept presentatie	Info cie RO+WZ	18-06-2013	instemmen
concept presentatie	Cie Cultuurhistorie	27-06-2013	instemmen
concept notitie	B&W	19-11-2013	
definitief notitie	Commissie	januari 2014	
definitief notitie	Gemeenteraad	05-02-2014	
vastgesteld			

Inhoudsopgave

Voorwoord	4
Samenvatting	5
Erfgoedruimte en identiteit	7
De Weerter niches	9
a. de ruimtelijke lijn: Markt-Biest.....	12
b. het contemplatief spirituele web	13
Het optimaliseren van de erfgoedruimte.....	15
Colofon	20
Bronnen	21
Noten	22
Bijlagen	26

Voorwoord

Een projectgroep heeft gewerkt aan de visie op het stadshart. Het betreft een analyse en verkenning van kansen en een kader naar de toekomst. De Visie op het stadshart vormt spoor 1 van in totaal vier sporen. Spoor 2 betreft de optimalisatie van de huisvesting van de culturele instellingen in het Muntcomplex. Spoor 3 geeft een visie op de erfgoedruimte van Weert. Spoor 4 tenslotte is de structuurvisie Weert 2025. De Visie op het stadshart is voortgekomen uit de wens om potenties beter te benutten en de binnenstad daardoor sterker te maken¹. In het uitvoeringsprogramma bij de Visie op het stadshart zijn projecten en vervolgacties van de deelsporen 1 tot en met 3 opgenomen. Deze kunnen door de gemeente maar ook zeker door externen worden geïnitieerd.

Tijdens het traject van de visie op het stadshart is de raad op diverse momenten geïnformeerd². De aanvullingen op de analyse en de opmerkingen ten aanzien van de visie op het stadshart en de deelsporen zijn in de updates verwerkt.

De vier sporen lopen gelijktijdig waarbij op verschillende momenten de deelsporen in hun onderlinge relaties besproken zijn. Op hoofdlijnen zijn in de visie op het stadshart ook de visies ten aanzien van cultuur en erfgoed opgenomen. De uitwerkingen van de diverse sporen kennen een eigen traject.

Het onderwerp van deze notitie is de toelichting op deelspoor 3: de erfgoedruimte van Weert in een nieuw perspectief. Uitgangspunt daarbij is dat behoud en het opwaarderen van het Erfgoed, in de volle breedte, essentieel is voor de aantrekkelijkheid van de stad. Om dat te bereiken wordt het sinds 2009 gevolgde spoor rond het erfgoedhuis in de Sint Martinusschool vanuit een andere invalshoek benaderd. De essentie van deze invalshoek gaat uit van het afzien van (ver)nieuwbouw van de Sint Martinusschool en in plaats daarvan in te zetten op een zo optimaal mogelijke benutting van de erfgoedruimte. De noodzaak om een archiefbewaarplaats³ te huisvesten is daarin ongewijzigd gebleven. Dit is een voortzetting van de lijn, waarover op 7 juni 2012 de gemeenteraad per brief is geïnformeerd.

Tijdens de informatiecommissie RO/WZ van 18 juni 2013 is deze benadering gepresenteerd. Het optimaal benutten van de erfgoedruimte, zowel fysiek als digitaal, gaat eveneens uit van het behoud en optimaliseren van de beide musea. De Tiendschuur wordt in deze benadering gezien als een ankerpunt in de erfgoedruimte van Weert. De commissie heeft gevraagd om een uitwerking waarbij onderzocht dient te worden welke rol de Tiendschuur kan hebben in de erfgoedruimte en of de archiefbewaarplaats daarin eveneens een plaats kan krijgen.

Samenvatting

Erfgoedruimte en aantrekkelijkheid

Het karakter van Weert is veelzijdig, de stad wil aantrekkelijk zijn voor haar inwoners, voor toeristen en voor haar ondernemers. Door de bezoekende toerist wordt Weert vaak omschreven als een stad met een vriendelijke en overzichtelijke uitstraling. De historische binnenstad, de overzichtelijke persoonlijke schaal van de stad, de van nature overwegend vriendelijke inwoners, de rustige uitstraling en de aanwezige cultuur zijn belangrijke elementen. En niet in de laatste plaats de centrale ligging, van oudsher goed bereikbaar, op een unieke grenslocatie als poort tussen België, Brabant en Limburg. Het onderwerp van deze visie is de belangrijke rol die de Erfgoedruimte, dat is kortgezegd de ruimte die ons reeds sinds het ontstaan van Weert omringt, daarin speelt. Het blijkt dat de erfgoedruimte een belangrijke rol speelt in de aantrekkelijkheid van de stad⁴. In deze notitie wordt de erfgoedruimte in een nieuw perspectief benaderd. Dit betekent dat enerzijds het sinds 2009 gevolgde spoor rond het erfgoedhuis in de Sint Martinusschool verlaten wordt, en dat daarvoor in de plaats een zoeken naar het zo optimaal mogelijk benutten van de erfgoedruimte in de plaats komt. Het optimaal benutten van de erfgoedruimte, zowel fysiek als digitaal, wordt omschreven in twee verschillende sporen: a) het ruimtelijk spoor, waarin de fysieke ruimte wordt omschreven en geanalyseerd; b) het spoor van het contemplatieve spirituele web, waarin de erfgoedruimte vanuit een meergelaagde dimensionale benadering omschreven wordt.

De planning van de omschreven uitvoeringselementen van deze beide sporen, is gelijk aan de gevolgde fasering in de structuurvisie. Daarbij wordt het principe gevolgd van korte termijnprojecten in 2013-2014 (hard), middellange termijnprojecten 2015-2025 (ambitie) en lange termijnprojecten langer dan tien jaar (wens).

Erfgoedruimte en citymarketing

Een aspect waar in deze notitie eveneens aandacht aan besteed wordt is de rol van erfgoededucatie binnen citymarketing. In de citymarketing wordt de laatste jaren steeds meer aandacht besteed aan het opwaarderen van de erfgoedruimte van steden. Een belangrijk uitgangspunt, in het kader van citymarketing, is dat dit opwaarderen effect kan hebben voor de toeristische positie van een stad. Het inspelen op de behoeften van de bezoekers van een stad is daarbij een belangrijk marketing-instrument. Vanuit het oogpunt van concurrentie blijkt uit diverse onderzoeken⁵ dat de concurrentie alleen gewonnen kan worden door de toeristenmarkt⁶ te segmenteren en minstens op te splitsen in winkeltoeristen, stadstoeristen en cultuurtoeristen.

De winkeltoerist is de recreatieve "winkelaar" in de binnenstad. De culturele behoefte van het winkelend publiek beperkt zich in het algemeen tot muziek op straat. Een muzikale uitvoering in de open lucht, bijvoorbeeld op een centraal plein of op een kiosk kan de winkeltoerist ertoe verleiden om iets te gebruiken in een horecagelegenheid in de directe omgeving. De stadstoerist is niet primair gekomen om te winkelen. Deze winkelen misschien wel (of even), maar zijn vooral naar de stad gekomen om ervan te genieten. Voor de stadsbezoekers blijken de grootste trekkers de lokale kerk, het museum of de stadswandeling. Tenslotte bestaat er de groep cultuurtoeristen die primair voor cultuur naar de stad komt.

In de concurrentie tussen steden blijkt dat het van belang is dat er een juiste mix gevonden wordt tussen deze drie segmenten van stadsbezoekers. Het zich alleen, of primair te richten op winkelpubliek verschaalt het aanbod. Het in een juiste mix op waarde schatten van deze factoren

is van belang. De winkeltoerist komt liever naar een stad die een aantrekkelijk decor kent. Wil een gemeente echter specifiek cultuurtoeristen trekken, dan moet zij de erfgoedruimte op een verantwoord culturele manier aantrekkelijk maken. Op zich lijken er daarbij vaak keuzes genoeg voorhanden. Echter het gaat er om, dat er een niche gevonden wordt die aansluit bij de geschiedenis van de stad. Vervolgens kan deze niche worden uitgebuit met als doel de erfgoedruimte op te waarderen⁷. Uit recent onderzoek is gebleken dat alleen binnensteden met een hoge belevingswaarde van de erfgoedruimte de toekomst rooskleurig tegemoet kunnen zien⁸.

In de citymarketing wordt daarom de laatste jaren steeds meer aandacht besteed aan het opwaarderen van de erfgoedruimte van steden. Veelal wordt de erfgoedruimte namelijk niet optimaal benut voor stadsbezoekers. De attractiewaarde van de stad kan door het opwaarderen van de erfgoedruimte geoptimaliseerd worden. Een stad zendt over zichzelf, de erfgoedruimte, de producten en de inwoners voortdurend boodschappen uit. Als deze boodschappen onduidelijk zijn, of elkaar tegenspreken, maakt dit de stadsbezoekende toerist onzeker.

De leefomgeving waarvan ons roerend erfgoed deel uitmaakt is geen statisch gegeven. Daarbij is het een feit dat de leefomgeving, welke wij aan onze kinderen nalaten, grotendeels reeds bestaat. Het dient aangepast te worden aan de nieuwe tijd. Onze leefomgeving is voortdurend in beweging en daardoor aan veranderingen onderhevig. In tegenstelling tot wat "onroerend" laat vermoeden, is onroerend erfgoed juist vluchtig en vergankelijk. Daardoor ligt er een grote opgave om hier zorgvuldig mee om te gaan.

Deze opgave vormt het uitgangspunt van het derde spoor in de Visie op het stadshart: *de erfgoedruimte in nieuw perspectief*.

De attractiewaarde van de stad kan door het opwaarderen van de erfgoedruimte geoptimaliseerd worden.

Erfgoedruimte en identiteit

Inleiding

Om het begrip erfgoedruimte te verklaren is het goed om met *ruimtegebruik* te beginnen. Ruimte heeft daarbij een "ruimere" betekenis dan het perceel, het gebouw, de kavel of het stukje paars op de structuurkaart. Ruimte dient in dit kader te worden opgevat in meerdere dimensies. Namelijk drie dimensionaal, de dimensie tijd én een veelvoud aan betekenissen in een levende stad. Naast de fysieke ruimte wordt daardoor ook de ruimte in haar dynamiek van belang.

De erfgoedruimte ligt aan de basis van de identiteit van de stad. Het kan een bijdrage leveren aan het imago van de stad. Als definitie kan gelden: "De erfgoedruimte wordt tastbaar gevormd door de structuur van de stad, de materiële objecten, gebouwen, groenplaatsen en kunstwerken. Daarnaast zijn de maatschappelijke en religieuze gewoonten en sociale afspraken belangrijk voor het volle spectrum van de erfgoedruimte in het dagelijks leven". Iedere stad kent zijn "eigen" erfgoedruimte, die vaak goed door bezoekers wordt aangevoeld.

Van belang daarbij blijken de locatietekenen. Deze worden in eerste instantie bepaald door puur natuurlijke factoren, zoals bodemkarakteristieken en klimaat. Daarnaast zijn er de stedenbouwkundige factoren die zijn ontstaan gedurende de geschiedenis van de locatie. In het meest optimale gebruik van de locatie zijn factoren zoals de interne en externe bereikbaarheid, de nabijheid van voorzieningen als winkels en horeca, een groenvoorziening of park, een station en zo voort van belang. De organisatorische zaken rond het optimaal gebruik van de locatie, zoals bezit en beheer, sociale factoren als de buurtbewoners en bezoekers, psychologische factoren zoals 'het in de markt liggen', de mate van openbaarheid, de leefbaarheid en het gevoel van veiligheid spelen eveneens een rol.

De *genius loci* is een term die in dit verband veel gebruikt wordt. Enerzijds heeft dit betrekking op de betekenis, identiteit, geschiedenis en het gebruik van de plek. Anderzijds bepalen de gedachten, de dromen die deze plek bij bezoekers opwekt, de kwaliteit van de locatie⁹. Wanneer eenmaal de kwaliteit van de *genius loci* bepaald is, kan de locatie in zijn kwaliteit in de ruimte geoptimaliseerd worden. Het doel is om vanuit de authenticiteit en aard van de plek, een nieuwe betekenis toe te voegen, zowel voor bestaande als nieuwe gebruikers. Daarbij is het in het kader van city-marketing van belang dat dit in relatie moet staan tot wat er *werkelijk* bij de stad hoort. Er dient dus een historische relatie te bestaan met de erfgoedruimte van de stad. Uit onderzoek blijkt dat een grote valkuil voor stadspromotie is, dat de gekozen thema's of uitgangspunten niet aansluiten bij de gegroeide historie van de stad. Alleen bij de juiste keuzes kan het verhaal van de stad niet alleen bewoners, maar ook bezoekers aanspreken.

Een belangrijke vraag, waarop een antwoord gegeven wordt in deze notitie, is: wat vormt binnen de erfgoedruimte van Weert, het unieke karakter van Weert?

Het unieke karakter in de erfgoedruimte van Weert

Een aanknopingspunt ligt in de algemene indruk die Weert wekt bij toeristen. Een goede vertaling van die indruk is opgenomen in het rapport "*Het oog van Midden-Limburg, de regiovisie 2008-2028 van het atelier gebiedsontwikkeling Midden Limburg*". Als conclusie wordt in dat rapport geformuleerd dat Weert een vriendelijke stad is, die zich in alle richtingen kan oriënteren. Toeristen ervaren de stad doorgaans als vriendelijk, overzichtelijk en met een menselijke maat. De identiteit die bij Weert past kenmerkt zich blijkbaar door een uitstraling van rust, ruimte en overzichtelijkheid. Deze kenmerken gelden niet alleen voor de binnenstad maar stralen ook uit naar de stadsrand en het groene buitengebied. Een juiste koppeling van deze kenmerken kan woon-, werk- en verblijfsmilieu in Weert versterken en aantrekkelijker maken. In breder kader kan dit zijn weerslag vinden op economisch, politiek, educatief vlak en op (inter)nationale relaties alsook op het dagelijkse niveau van menselijke omgang en gedrag.

Nichevorming - positionering

Om de culturele identiteit te bepalen dient allereerst naar de kern daarvan gezocht te worden. Deze kern ligt opgesloten in de erfgoedruimte. Als dat eenmaal gevonden is volgt de fase van positionering. Daarbij blijkt identificatie van belang: de stad moet zichzelf kunnen terugherkennen in het beeld dat de stad uitdraagt.

Als de unieke identiteit van de stad gevonden is, kan gezocht worden naar de bouwstenen waaruit dat onderscheidende erfgoed-DNA is opgebouwd. Ofwel: wat is het onderscheidende karakter van het Weerter erfgoed? Hoe kunnen vervolgens die onderscheidende elementen worden geoptimaliseerd.

Om de erfgoedruimte van Weert te duiden, zullen de volgende elementen worden geanalyseerd:

- 1) de opbouw van de erfgoedruimte
- 2) de **sterke punten** in de erfgoedruimte:
  - a. de ruimtelijke lijn Markt- Biest
  - b. het daarmee onlosmakelijk verbonden contemplatieve spirituele web
- 3) de bovenlokaal euregionale relaties die er daarmee gelegd kunnen worden

Vervolgens wordt in de projectplanning aangegeven hoe de erfgoedruimte op deze twee onderdelen kan worden geoptimaliseerd op de korte, middellange en lange termijn.

In het laatste hoofdstuk worden kansen, welke nader uitgewerkt dienen te worden, uitgaande van deze analyse geïnventariseerd.

**Een belangrijke vraag, waarop een antwoord gegeven wordt in deze notitie, is:
wat vormt, binnen de erfgoedruimte van Weert, het unieke karakter van de stad ?**

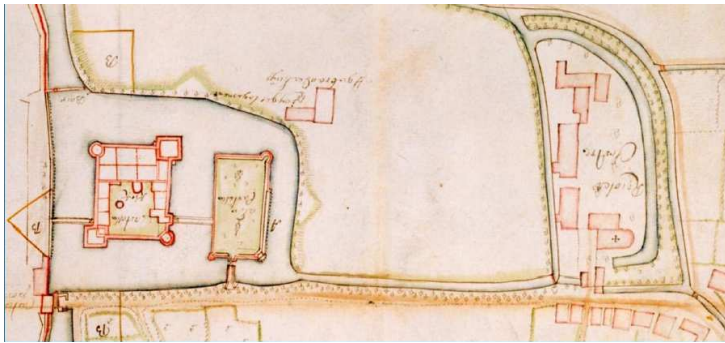
De Weerter niches

De sterke punten in de erfgoedruimte

De structuur en opbouw van de erfgoedruimte

Oorsprong en stadswording¹⁰

De structuur van de stad gaat terug op een vroegmiddeleeuws grondplan. In essentie bestaat het grondplan uit een omgrachtte stad, een marktplein met daaraan gelegen het stadhuis en de kerk. Op deze markt komen de vijf hoofdstraten uit. Naar de huidige stand van onderzoek ligt een belangrijk moment van stadswording van het oude kerkdorp Weert rond het jaar 1250. Dan betrekken namelijk de Heren van Horne de Aldenborgh. Dit versterkte huis (*hospitium*) krijgt onder Willem III van Horne door de aanleg van de grachten en wallen (tussen 1264 en 1304) een bescherming. Vanaf 1296 wordt de Weerterbeek gegraven vanaf de Aa-beek bij Bocholt. Dit om zowel de stadsgracht als de Aldenborgh van water te voorzien¹¹. In het begin van de veertiende eeuw wordt de Heer van Horn erkend als heer van Weert (1306). Een belangrijk moment in de stadswording is 1414 als aan Weert het marktrecht wordt verleend.

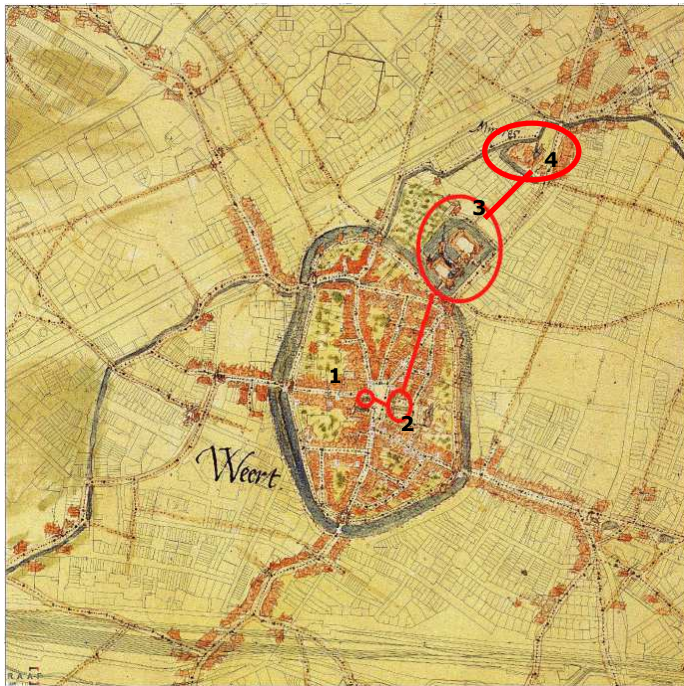

afb. 1 Situatieschets Nijenborgh (links) en Aldenborgh

afb. 2 Maquette van de hoofd- en voorburch van het machtige waterkasteel van Weert

Met de groei van Weert als centrum van het graafschap Horn-Woensel besluiten de heren van Weert de residentie meer naar het centrum te verplaatsen. Al vóór 1432 werd gestart met de bouw van een nieuw kasteel, de Nijenborgh. Deze waterburcht, net buiten de ommuurde stad gelegen deelt zijn water met de stadsgracht en vormt zo een geheel met de stadsverdediging. Weert wordt daarmee een vestingstad.

afb. 3
plattegrond omstreeks 1565 (Jacob van Deventer) met daarop aangegeven de hoofdstructuur van de Erfgoedruimte:

1. historisch stadhuis
2. St. Martinuskerk
3. ensemble kasteel van Weert (Nijenborch)
4. Aldenborch

Enkele jaren later vormt de stichting van het minderbroedersklooster in de Aldenborch in 1461 een belangrijk moment in de stadswording van Weert. De Aldenborch werd door de graaf ter beschikking gesteld als klooster. De stichting van dit minderbroederklooster door graaf Jacob I (op verzoek van zijn vrouw Johanna van Meurs) komt niet uit de lucht vallen. Het stichten van kloosters in de vijftiende eeuw is een belangrijk gegeven in de stadswording. In die tijd was de religieuze component eveneens van belang. Men was in die tijd namelijk geraakt door de oprechte en vrome Franciscaanse hervormingsbeweging. De minderbroeders, volgelingen van Franciscus, spreken de taal van het volk. Zij waren vaak in grote getale aanwezig in de stad. In de volkstaal voeren zij openbare toneelspelen en kluchten op. Zij gebruikten afbeeldingen en voorbeelden die de bevolking begreep, zoals bijvoorbeeld het oudste kerststalletje van Noord-West Europa, welk in Weert wordt bewaard. Zij zijn niet elitair¹² en kennen daardoor een grote populariteit. Deze populariteit geldt ook nog in latere eeuwen. Weert kende in de eerste helft van de twintigste eeuw nog een grote groep volgelingen van Franciscus verzameld in de charitatieve Derde Lekenorde.

De Heren van Weert hebben goed ingeschat dat het Franciscaans gedachtengoed goed paste bij de Weerter volksaard. Van oudsher is dat een aard van harde werkers en handelaren. De natuurlijke kracht van Weerter volksaard ligt nog altijd in het spontane en gemoedelijke¹³.

Naast de religieuze component speelde ook een zakelijke. Het Bourgondische hof, waarmee ook de familie van Horn relaties had, speelde daarbij een grote rol. In vele steden werden kloosters geschonken door rijke, adellijke plaatselijke families. De stichting van kloosters droeg bij aan de stadswording. De minderbroeders waren daarbij favoriet, omdat zij geen uitgebreide bezittingen (land) hadden. Dit land bleef daardoor beschikbaar voor het heffen van belastingen. Er is evenwel een unieke kant aan de stichting van het minderbroedersklooster in Weert. Deze kloostervestiging heeft namelijk als enige in Nederland de tijden overleefd en bestaat nog steeds

als klooster. Het klooster en het franciscaanse gedachtegoed is daardoor *in de loop van meer dan 550 jaar* van invloed geweest op de geschiedenis van stad en de regio. Daarmee is er ook een grote invloed op de erfgoedruimte van Weert.

Er geldt zelfs een nationaal belang omdat naast dit spirituele centrum, het kunst- en cultuurbezit van de Nederlandse minderbroeders voor zover dit niet meer binnen de orde gebruikt wordt, al meer dan dertig jaar, in het Jacob van Hornemuseum in Weert bewaard wordt¹⁴. Weliswaar heeft het kloosterleven de laatste decennia sterk aan aantrekkingskracht ingeboet. Maar de zoektocht en de behoefte van de mens naar rust, ruimte en contemplatie is de laatste decennia juist steeds groter geworden.

De erfgoedruimte van Weert kent twee niches die een sterke verwevenheid met elkaar hebben:

- 1. de ruimtelijke erfgoedlijn Markt – Biest**
- 2. het contemplatief spirituele web**

1. De ruimtelijke lijn Markt – Biest

De structuur van de stad en de daaronder liggende invloedssfeer van wereldlijke en geestelijke macht leiden naar een centrale as welke loopt van de Markt naar de Biest. Aan de Markt zijn de erfgoedlocaties het voormalige stadhuis van Weert en de Martinuskerk de belangrijkste elementen. Deze tandem kan met een erfgoedlijn verbonden worden met het kasteel op de Biest. De kasteellootatie bestaat in zijn optima forma uit de Nijenborch (kasteelensemble) en de Aldenborch (Klooster franciscanen). De structuur van deze lijn is thans echter onduidelijk. Een van de belangrijkste locaties in de erfgoedruimte van Weert (de Nijenborch) kent namelijk een gesloten, momenteel niet openbare functie. Daardoor wordt de heldere erfgoedlijn onderbroken en de belangrijke erfgoedlocatie van de Nijenborch niet ten volle benut.

Het verstorende ruimtelijk element hierin wordt gevormd door een houthandel welke gevestigd is op de voorburch van het kasteel. De hoofdburcht kent nog de oorspronkelijke woonfunctie¹⁵. Een opwaardering van de erfgoedruimte kan ontstaan als de functie van de voorburch hersteld kan worden. Daarbij wordt er vanuit gegaan dat, op termijn, deze locatie mogelijk vrijkomt, als de industriële functie verplaatst wordt naar een meer geschiktere locatie. Wanneer deze mogelijkheid zich in de toekomst voordoet, dan wordt de eenheid van deze erfgoedlocatie gereconstrueerd. Indien op termijn ook de hoofdburcht vrijkomt, dan kan het plangebied Tiendschuur – Stadspark en Kasteelterrein in relatie tot elkaar gebracht worden. De functies passen dan in de erfgoedruimte. Elementen die openbaar toegankelijk zijn, worden historisch erfgoedcentrum, omsloten door het stadspark en de kasteelsgracht.

afb. 4 De ruimtelijke elementen in het erfgoedspoor:

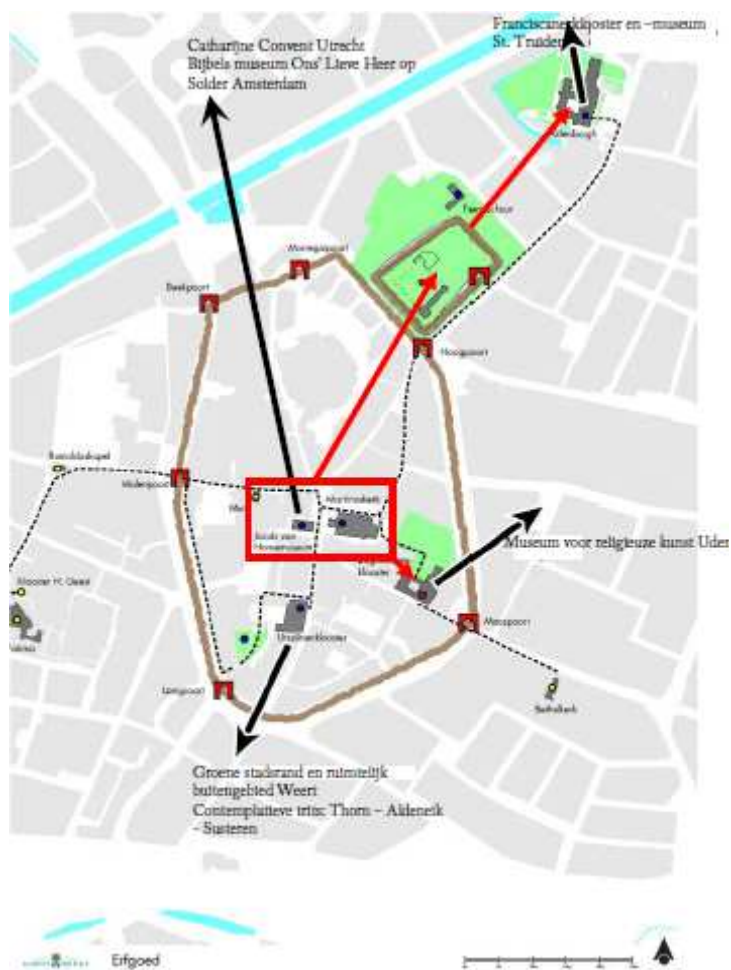
- centrale as: voormalig stadhuis – Martinuskerk
- Birgittinessenklooster complex Maasstraat
- Kasteelcomplex Nijenborch Biest
- Minderbroedersklooster Aldenborch Biest

2. Het contemplatief spirituele web.

De sterke religieuze en spirituele kern van Weert, waarvan nog diverse elementen aanwezig zijn in de erfgoedruimte, zowel boven- als ondergronds vormt een ander belangrijk element in de erfgoedruimte. Daarbij is de Markt van Weert het centrale element. Aan de Markt vormen het Jacob van Hornemuseum, met daarin gehuisvest de nationale kunstcollectie van de minderbroeders, en de St. Martinuskerk als spiritueel top-100 monument een sterke spirituele tandem. De kansen welke ontstaan als de elementen rust, ruimte, eenheid en contemplatie worden opgewaardeerd zijn:

- de (nationale) geschiedenis en het gedachtengoed van de Minderbroeders, wordt reeds getoond in het Jacob van Hornemuseum. De daarin aanwezige kwaliteiten kunnen worden opgewaardeerd, waarbij er tevens aandacht moet zijn voor de (inter-)provinciale ambitie op het gebied van deze specialisatie die kan leiden tot ketenvorming met vergelijkbare musea: Bonnefantenmuseum Maastricht (Limburgse collectie); Museum voor religieuze kunst Uden; Catharijne Convent Utrecht, Bijbelsmuseum Ons' Lieve Heer op Solder Amsterdam. Dit versterkt het streven naar *specialisatie* en in het onlangs door het Rijk ingezette beleid om het samenwerken van erfgoedinstellingen over de grenzen van provincie te versterken¹⁶. Eveneens kan bijvoorbeeld aansluiting gezocht worden bij het Europees Intereg-IV stilteproject www.onthaasten.eu ;
- de ruimtelijke mogelijkheden binnen Weert kunnen met elkaar in relatie worden gebracht. De tandem Jacob van Hornemuseum – Martinuskerk kan in deze visie uitgebreid worden tot een driehoek, zodra daarin de stiltelocatie van het Birgittinessenklooster in de Maastraat wordt opgenomen;
- vanuit de moderne spiritualiteit, welke aansluit op het Franciscaans gedachtengoed, past hier (in de context van de huidige mondiale crisis) de relativering van het materieel bezit, de levenskunst die ligt in het bewustzijn dat geluk niet komt uit zaken die buiten ons zelf liggen, maar juist uit hetgeen in de mens zelf verborgen ligt (contemplatie).

afb. 5 het contemplatief spirituele web, uitgaande van de centrale as Jacob van Hornemuseum-St. Martinuskerk.

- a) de Birgittinessenabdij kan een toekomstige uitbreiding daarop vormen;
- b) de erfgoedlijn (rood) naar het kasteel van Weert (Nijenborch) en minderbroedersklooster (Aldenborch);
- c) de (boven)lokale, euregionale en nationale verbindingsmogelijkheden (zwarte lijnen).

Het optimaliseren van de erfgoedruimte

Op de korte en langere termijn liggen er mogelijkheden om de aantrekkelijkheid van de stad te vergroten door de niches op te waarderen. Mogelijkheden op de korte termijn:

1. ruimtelijke lijn Markt-Biest:

Voor het erfgoedspoor Markt-Biest kunnen op de korte termijn fysiek (en digitaal) erfgoedlijnen worden uitgewerkt in bijvoorbeeld looproutes tussen stiltelocaties. Daarbij valt te denken aan een transformatie naar hedendaagse beleving van routes tussen de stads- en kloostertuinen. Een combinatie van sterke punten van Weert, die sfeer en uitstraling in de stad krijgen, leveren een belangrijke impuls voor de aantrekkelijkheid van de stad. Deze looproutes kunnen een doorgaande lijn vormen via de stadsrand en het buitengebied (groene stad). (Deels) in verval geraakte, of verwaarloosde elementen in de erfgoedruimte dienen daarbij hersteld en beleefbaar gemaakt te worden. Een belangrijk element daarbij is het onderzoek naar en de wijze waarop de erfgoedruimte, en de daarmee samenhangende biodiversiteit binnen het stedelijke en natuurlandschap hersteld kan worden¹⁷.

Het **sterke punt** welk op korte termijn in het ruimtelijk spoor uitgewerkt kan worden is het onderzoeken van de rol welke de Tiendschuur kan spelen als toegangspodium tot de Weerter erfgoedruimte en het realiseren van de archiefbewaarplaats. De Tiendschuur vormt momenteel het *enige (nog over gebleven) ankerpunt* in de erfgoedruimte rond Kasteel en Aldenborgh.

Op de middellange termijn zijn er binnen het ruimtelijk spoor diverse sterke punten welke kunnen worden uitgewerkt. De hoofdtaak hiervoor ligt bij het erfgoedcluster. Echter daartoe is het noodzakelijk dat binnen het erfgoedcluster een optimale afstemming plaats kan vinden met de ruimtelijke beleidsterreinen. De primaire taak binnen het erfgoedcluster dient gericht te zijn op het kanaliseren van de mogelijkheden om de onderstaande educatieve elementen in dit kader uit te voeren. Tevens is het noodzakelijk om het programma en de activiteiten van het Erfgoedcluster optimaal te richten in het licht van dit ruimtelijk spoor. De projecten welke zich lenen om te worden uitgewerkt:

- a. *Top-100*
Philips de Montmorency en de St. Martinuskerk (nationaal Top-100 monument) met als centraal element het graf waarin het hart van Philips begraven is. De rol die Philips heeft gespeeld in (het ontstaan van) de 80-jarige oorlog en de rol van de (Weerter) martelaren van Gorkum daarin kennen een nationale allure;
- b. *Folklore*
De erfgoedruimte van Weert biedt, mede door zijn structuur, vele mogelijkheden om zich te profileren met looproutes tussen rust- en stiltelocaties. Deze kunnen gecombineerd worden met activiteiten zoals concoursen, gildedagen, de beiaard, via amateuristische kunst- en sportbeoefening. Deze mogelijkheden met een identiteitsversterkend element kunnen geoptimaliseerd worden¹⁸;
- c. *Geschiedenis*
Weert heeft, net als iedere Nederlandse stad, een kenmerkende geschiedenis. Deze wordt nu echter onvoldoende gearticuleerd, of vooral vanuit heemkundige hoek benaderd. Ten behoeve van toerisme dient de erfgoedruimte een veel meer consistent beeld uit te stralen. De trekkersrol ligt bij het Erfgoedcluster. Cultuurhistorische verenigingen kunnen hierin ook een rol te krijgen. Erfgoededucatie, te beginnen bij het daadwerkelijk betrekken van de jeugd, draagt bij om het erfgoed beter uit te dragen;
- d. *Culturele identiteit*
De culturele identiteit van Weert optimaliseren door historische elementen die **uniek** zijn voor Weert, voor het voetlicht te brengen:
  - Centrumstad in het graafschap Horn-Woensel;
  - Vestingstad met waterburcht;
  - De overgang van de soevereiniteit van Weert in vele handen tot het uiteindelijk bij Nederland komt (o.a. uniek dialect met *mondiaal* het meeste aantal klinkers);
  - Regionale koploper in de euregionale handelsgeschiedenis van de 14^e tot eind 15^e eeuw;
  - Bovenlokale koploper in de industriële revolutie in de negentiende eeuw, industriële groeikern vanaf het midden van de twintigste eeuw;

- Kloostergemeente, en als uitvloeisel hiervan onderwijsgemeente, tussen de Eerste en Tweede Wereldoorlog en als vervolg de bovenregionale geschiedenis van het Bisschoppelijk College direct na het midden van de twintigste eeuw.

Op de lange termijn dient de belangrijkste erfgoedlocatie van Weert, namelijk het kasteelcomplex aan de Biest, geoptimaliseerd te worden. Daarbij is het wenselijk dat het kasteelcomplex een duidelijke uitstraling terugkrijgt. Deze unieke waterburcht tegen de stadsrand heeft thans géén uitstraling, en zend daarmee signalen uit die met name de toerist verkeerd interpreteert, danwel in het geheel niet begrijpt. De Tiendschuur, als belangrijk historische ankerplaats in deze setting, kan gepositioneerd worden als ankerplaats, als erfgoedpodium. Indien in de toekomst de voorburcht de industriële functie kwijtraakt, kan dit erfgoedpodium geoptimaliseerd worden tot history experience podium. De stip op de horizon, als in de toekomst ook de hoofdburcht vrijkomt, het optimaliseren van de erfgoedruimte voltooien. De stedelijke historische collectie en de moderne Weerter kunstcollectie, kunnen in dit licht van de optimalisatie van de erfgoedruimte hier een hernieuwde functie krijgen.

Het ruimtelijk spoor Markt-Biest is naar zijn essentie teruggebracht als de kasteellocatie in zijn oorspronkelijke erfgoedfunctie hersteld is. Sinds de jaren vijftig van de vorige eeuw, toen Weert als industriële groeikern werd aangewezen, hebben tientallen kleine en grotere industrieën, die in het centrum gevestigd waren, een herlocatie gekregen op een van de industrieterreinen. Op de belangrijkste erfgoedlocatie is dit evenwel, als *enige*, nog niet gebeurd¹⁹. Als op termijn de voorburcht de huidige industriële functie kwijtraakt, kunnen de Tiendschuur en de voorburcht de hoofdlocatie vormen van een history experience park. De wereldlijke geschiedenis van Weert kan dan verbeeld²⁰ worden op de locatie die past in de erfgoedgeschiedenis. Daardoor kan ook de ontmoetingsfunctie van deze omgeving worden opgewaardeerd en teruggebracht naar de voormalige functie. In de historie kende het kasteelterrein namelijk ook een ontmoetingsfunctie.

afb. 6
de ruimte op de belangrijkste erfgoedlocatie van Weert in optima forma. Het historisch ensemble rond het kasteel met:
1) hoofdburcht
2) voorburcht
3) tiendschuur

2. het contemplatief spirituele web

Op de korte termijn kunnen diverse aspecten in de erfgoedruimte, zowel fysiek als digitaal worden opgewaardeerd. Daarin heeft als spiritueel erfgoedpodium het Jacob van Hornemuseum met zijn specifieke (huidige) collecties een spilfunctie.

De **sterke punten** om op middellange termijn uit te werken²¹:

a. *Erfgoedlijnen*

vanuit de tandem Jacob van Hornemuseum - Martinuskerk lopende lijnen naar erfgoedthema's versterken door looproutes (ofwel gedachtenroutes) met de daarin opgenomen stiltelocaties. Kansrijke erfgoedthema's:

- spirituele aspecten, zoals de stadspatroon Martinus, Maria van Weert, minderbroeders, de (Weerter) martelaren van Gorkum, de Kerststal van Weert, Sinterklaas in het Franciscaans gedachtengoed, de Boshoverheide;
- aandachtsplekken met elkaar verbinden:
  - stadsboerderijen met poorten en achtertuinen (stiltelocaties)
  - kloosters met poorten en tuinen (stiltelocaties)²², waarbij het Birgittinessenklooster in de Maasstraat met de kloostertuin het meest in het oog springt;
  - (historische) stadsgilden en hun patroonheiligen met herkenningspunten in het stadshart;
  - kenmerken van historische perioden die in Weert bijzondere impact kenden en waaruit elementen nationaal hun sporen hebben nagelaten. Zoals de Reformatie, de Beeldenstorm, de 80-jarige oorlog;
  - de wisselende stijlelementen doorheen de geschiedenis (gotiek, Renaissance, classicisme, neogotiek, moderne stijlen) en hun invloed op de wijziging van de erfgoedruimte, of gerelateerd aan ambachtelijke (artistieke) industrie in Weert, bijvoorbeeld het edelsmeden atelier Esser, orgelbouwer Vermeulen, lithodrukker Smeets;
  - het karakter van het religieus en parochiaal leven door eeuwen heen, waarbij in de erfgoedruimte van de stad en de dorpen ook de beschermde stads- en dorpsgezichten van belang zijn.

b. *de groene stad centraal punt in een omgeving van rust en ruimte*

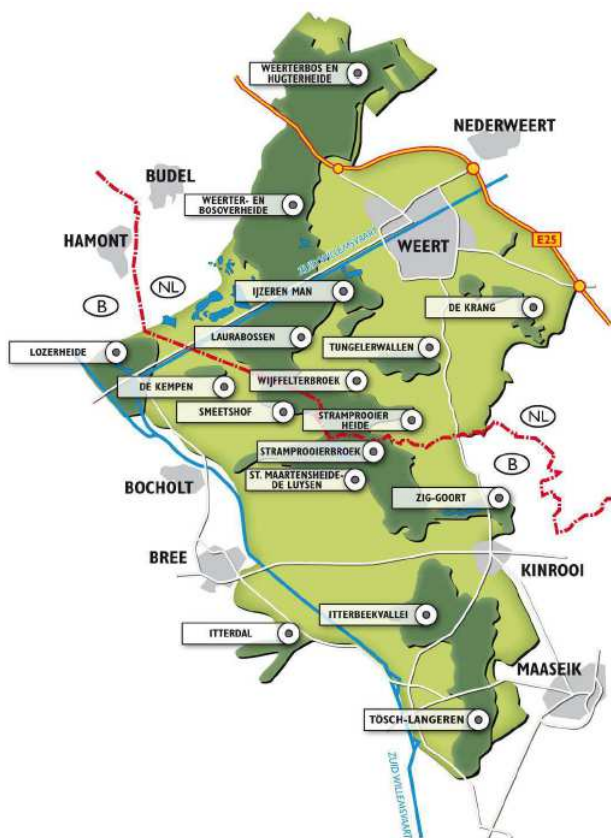
De erfgoedruimte profileren als centraal element in de groenste stad van Europa. De elementen rust – ruimte en groen, strekken zich uit in de leefomgeving zowel binnen de stadsgrenzen, als daarbuiten en in het uitgestrekt en dynamisch buitengebied.

Erfgoedelementen die hierbij van belang zijn:

- in stadsrand: De Lichtenberg als toegangspoort tot stiltegebied Kempenbroek;
- in het buitengebied: de erfgoedlijnen naar: kapellen, kerken, schansen (de tien unieke schanslocaties binnen Weert, en de van nationaal belang zijnde schans uit de 1^e eeuw op Molenakker), het Urneveld Boshoverheide²³.

Op de lange termijn zijn de sterke punten:

- de museale ketenvorming, waarbij het Jacob van Hornemuseum programmatisch verbonden wordt en een spilfunctie krijgt met vergelijkbare musea in Nederland en België;
- daarmee samenhangend optimalisering van de collectie presentatie rond de kerncollectie (de betekenis voor de huidige tijd van achtergebleven sporen van de volgelingen van Franciscus in Europa);
- aanscherpen van het expositiebeleid rond het spiritueel erfgoed in algemene zin. Daarbij in principe uitgaan van de koppeling van het Weerter erfgoed (heemkunde) met de elementen uit het spiritueel contemplatieve web.

afb. 7 de groene ruimte welke Weert omgeeft kent een directe relatie met de erfgoedruimte.

3. Het historisch erfgoedarchief

a. fysiek

Een belangrijk aandachtspunt welk ongewijzigd is gebleven als een van de opdrachten in het erfgoedspoor is het vinden van een geschikte locatie voor de archiefbewaarplaats en het externe museumdepot. Door de archiefbewaarplaats op een geschikte locatie *binnen de erfgoedruimte* onder te brengen ontstaan nieuwe kansen. De geschikte locaties binnen de erfgoedruimte zijn:

- a) Nijenborgh; geen gemeentelijk eigendom, rijksmonument (lange termijn ambitie)
- b) Birgittinessenklooster Maasstraat; geen gemeentelijk eigendom, rijksmonument (lange termijn wens)
- c) De Tiendschuur, gemeentelijk eigendom, gemeentelijk monument (korte termijn oplossing)

De locatie Martinusschool, gemeentelijk eigendom, gemeentelijk monument is weliswaar onderzocht, maar is geen logische locatie binnen de erfgoedruimte.

In de gecombineerde commissie RO/WZ van 18 juni 2013 is gevraagd naar een uitwerking van de rol die de Tiendschuur binnen de erfgoedruimte kan innemen. Tevens wordt in dat onderzoek betrokken de vraag of de archiefbewaarpplaats daarin ook een plaats kan krijgen. Het eerste onderzoek zal gericht zijn op de variant waarbij de Tiendschuur als centrale toegangspoort tot de erfgoedruimte benut kan worden. Waarbij eveneens wordt opgenomen dat op de langere termijn de erfgoedlocatie van het kasteelterrein (hoofdburcht, voorburcht én Tiendschuur) kan worden opgenomen in de gemeenschappelijke erfgoedruimte.

b. digitaal

Een nog nader uit te werken traject binnen het opwaarderen van de erfgoedruimte vormt het digitale spoor. Uitgangspunt daarbij is dat de elementen in de erfgoedruimte ook op digitale wijze kunnen worden getoond en met elkaar verbonden.

Dit kan bijvoorbeeld gebeuren door gebruik te maken van digitale middelen zoals QR-codes en de portal van het Erfgoedcluster, die zo kan uitgroeien tot een Weerter erfgoedsite (bijvoorbeeld vergelijkbaar met www.rooynet.nl).

De huidige tijd ontwikkelt zich in een tijd van sterke digitalisering (iPhones, tablets en YouTube) Burgers kunnen zichzelf steeds makkelijk en directer uitdrukken en met een paar muisklikken betrokken raken bij innovaties en maatschappelijke ontwikkelingen. Begrippen als 'uniciteit' en 'niche' zullen in de toekomst langzaam vervangen worden door 'co-creatie' en 'toegankelijkheid'. De grote uitdaging in de toekomst is om door het optimaliseren van de erfgoedruimte te profiteren van de gretigheid en het gemak waarmee mensen actief willen bijdragen aan de wereld om zich heen. De zal op termijn verstrekkende gevolgen hebben voor de toekomst van de erfgoedruimte. Het history-experience podium kan dan de plek zijn waar inwoners en toeristen die toekomstscenario's kunnen verkennen.

Bijlagen:

1. Rapport van de commissie cultuurhistorie betreffende de toegangspoort tot de voorburcht van het kasteelcomplex aan de Biest
2. Een exemplarisch, nader uit te werken, voorbeeld voor de verbinding tussen de contemplatieve erfgoedfactor en het fysiek roerend erfgoed rond de Martelaren van Gorcum
3. Enkele voorbeelden welke zich lenen voor uitwerking in het erfgoedspoor:
  - de oudste kerstal van Europa, resp. de grootste kerstal van Nederland
  - de binnen het huis van Nicolaas passende rol van Sinterklaas in het licht van het contemplatieve spoor
  - de verbinding van contemplatieve elementen met ruimtelijk fysieke elementen, passend in de disciplines rust-ruimte-groen

Colofon

Gemeente Weert
Postbus 950
6000 AZ Weert

Portefeuillehouder: Harry Coolen

Werkgroep:

Frank van Beeck	OCSW, beleidscoördinator
René Bladder	Sector Ruimte, afdelingshoofd
Jac Lemmens	Erfgoedcluster, gemeente archivaris
Selma van Mensvoort	Sector Ruimte, planoloog
Paul Verhappen	Sector Ruimte, planrealisatie
Ton Weekers	OCSW, afdelingshoofd
Wim Truyen	OCSW, cultuur

Met bijdragen van:

John van Cauteren	Erfgoedcluster, conservator
Eric Peeters	Erfgoedcluster, educatie
Joke Jongeling	Sector Ruimte, monumentenzorg

Geraadpleegde bronnen

Beleidsnota Gemeentemuseum Weert 2004-2010

Cultuurnota Gemeente Weert 2009-2013

Coenen, J., *Op de keper beschouwd. Een geschiedenis van Weert, deel 1 prehistorie-1568*. Weert 2007

Coenen, J., *Op de keper beschouwd. Een geschiedenis van Weert, deel 2 1568-1815*. Weert 2009

Engen, H. van, Rutte, R., *Stadswording in de Nederlanden. Op zoek naar overzicht*. Hilversum 2005

Marlet, G., *De aantrekkelijke stad*. Utrecht 2009

Marlet, G., Woerkens, C.van, Ponds, R. *Cultuurkaart van Weert. De culturele positie en aantrekkingskracht van de stad Weert in kaart gebracht*, Atlas voor Nederlandse Gemeenten. Utrecht 2012

Advies Raad voor Cultuur, *Ontgrenzen en verbinden*. Den Haag 2013

Noordman, Th., *Cultuur in de citymarketing*. 2007

Schotten, J. *Stadswording in de late middeleeuwen in archeologisch perspectief*. Venlo, 2013

Terwindt, C. *Meervoudig en intensief ruimtegebruik in de stad. De ruimtelijke opgave voor onze tijd*. Amsterdam, 2004

Venhuizen, H. *Game urbanism, handleiding voor een culturele ruimtelijke ordening*. Amsterdam 2010

Verwiel, R.T. *Waarom eigenlijk citymarketing? Op zoek naar de redenen die de toepassing van citymarketing verklaren in middelgrote steden*. Utrecht 2012

Noten

¹ Conform B&W-besluit d.d. 20 november 2012 (instemming drie deelsporen), raadsbesluit d.d. 30 januari 2013 (financiering quickscan cultuurspoor), en brief aan de gemeenteraad d.d. 31 oktober 2012 (instandhoudingskosten professionele instellingen tot en met 2025).

² Op 12 december 2012 inforaad RO en 18 juni 2013 gecombineerde inforaad RO en WZ

³ zie bestuursopdracht d.d. juni 2011

⁴ Zoals omschreven in de Cultuurkaart van Weert (Marlet 2012), speelt de erfgoedruimte een belangrijke rol in de aantrekkelijkheid van de stad. Het is een van de vestigingsfactoren voor bedrijven en daarmee een factor in het creëren van ondermeer werkgelegenheid.

⁵ zie ondermeer: Cultuurnota Weert 2009-2013: deel 1, fig 2. relatie diverse beleidsvelden en Cultuurkaart van Weert 2012 over: Erfgoed p. 13, Aantrekkingskracht p 33 e.v., Economische vitaliteit p. 38 e.v., waarde van het culturele aanbod p. 43-46, economische waarde p. 52 e.v.

⁶ Bezoekers van steden (voor de vorm synoniem met "niet-inwoners") worden veelal in twee segmenten onderscheiden: de zakelijke bezoekers en de toeristen. De toeristen (zowel dag- als verblijfstoeristen) kunnen naar interesse vervolgens onderscheiden worden in: stadstoeristen, cultuurtoeristen en toeristen met een andere belangstelling. Voor een toelichting op deze analyse zie: dr. Th. Noordman, Cultuur in de citymarketing hoofdstuk 12 p. 151-163 (over toeristen), hoofdstuk 13 p. 165 t/m 177 (de stadstoeristen), hoofdstuk 14 (attracties voor de cultuurtoerist) en hoofdstuk 15 p. 189-199 (de stad als podium).

⁷ Enkele recente voorbeelden van opwaarderen van de erfgoedruimte, met als doel de aantrekkelijkheid van de stad de vergroten, in Nederland zijn:

- Utrecht: reconstructie van stadsbuitengracht. Bij de reconstructie van het winkelgebied Hoog-Catharijze zijn de gedempte Weerdsingel (in 2001) en wordt de Catharijnesingel (gereed 2017) opgegraven;

- Den Bosch: het middeleeuwse beken- (en riool-) stelsel, deels overkluisd, is geschikt gemaakt om te bevaren. Deze vaart over de Binnendieze is inmiddels de belangrijkste toeristische attractie van de stad. In 2008 is deze als 14de venster in de Watercanon van Nederland opgenomen. In de meerjarenplanning worden de komende jaren de Marktstroom en de Grootte stroom eveneens uitgegraven.

⁸ zie als voorbeeld: De toekomst van de Gelderse stad, Atlas voor Gemeenten september 2013. De binnensteden met een hoge 'belevingswaarde' zijn levensvatbaar. Zo'n belevingswaarde hebben steden als het historisch karakter, de monumenten, culturele elementen, horeca en evenementen goed op elkaar zijn afgestemd. Binnensteden die overwegend functioneel zijn ingericht, zullen het in de toekomst veel moeilijker krijgen. De onderzoekers zien daarom goede kansen voor steden waarin op de juiste manier aandacht is besteed aan erfgoed: Arnhem, Nijmegen, Tiel en Zutphen. Steden met een vooral functioneel gerichte aanpak scoren slecht, bijvoorbeeld Apeldoorn, Doetinchem en Ede.

⁹ Een voorbeeld hiervan: de essays over het begrip *Genius Loci* van J.B. Jackson. Daarin wordt het belang van 'a sense of place' benadrukt. Een onderdeel van de sense of place is wat hij noemt de vatenstructuur: dat heeft te maken met de lokale culturele identiteit. Het is te verklaren als een resultaat van een lange historie van ruimtelijke praktijken en gewoonten. Om een levendige ontwikkeling van het vatenstelsel in stand te houden is het essentieel om de plek in die zin te verstaan en ook verder te ontwikkelen.

¹⁰ Over stadswording zie bijvoorbeeld ook: Engen, H. van 2005: Geen schraal terrein. Stadsrechten en het onderzoek naar stadswording. Schotten, J. 2013 Stadswording in de late middeleeuwen in archeologisch perspectief.

¹¹ Een aftakking van de gegraven Weerterbeek liep door de stad. Zij kwam binnen bij de Beekpoort en verliet de stad weer tussen de Morregat- en de Hoogpoort. De parallel aan deze aftakking gelegen straat werd 'Op de Beeck' genoemd. Het water werd onder meer gebruikt als spoelwater voor een later aan het Morregat gelegen ververij. Waar de Hoogensteenweg op de beek uitkwam, lag een spoel waar vrouwen de was uitspoelden. Behalve deze aftakking had men ook een verbinding dwars door de stad gegraven tussen de gracht aan de huidige Emma- en Wilhelminasingel. Deze noemde men in 1496 'de Speelhuijsgraeve' omdat ze langs 'Het Speelhuijs' liep (het latere stadhuis). Van het water van dit kanaaltje maakten ook weer ververijen gebruik, onder andere de blauwververij 'Het Blauwe Schaep' welk destijds naast het stadhuis lag.

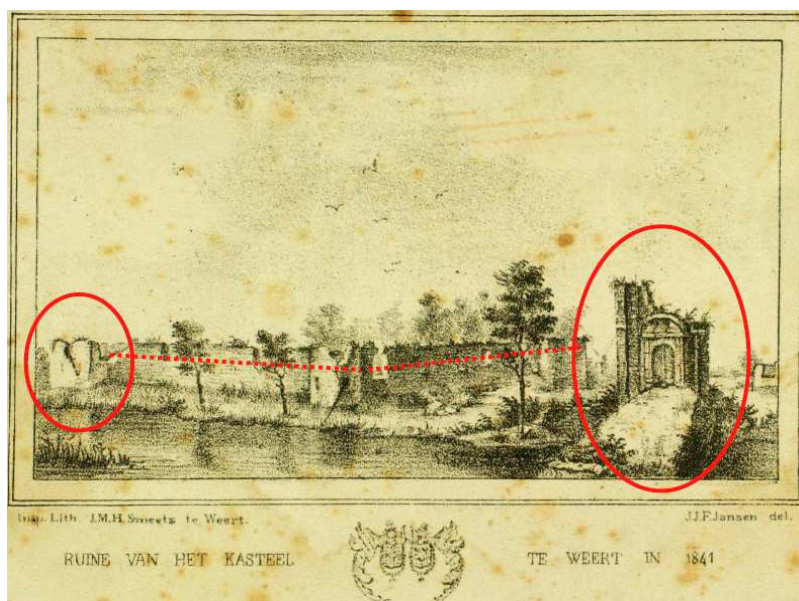
¹² In tegenstelling tot de Benedictijner en Dominicaner broeders. Vanaf de 12^e en 13^e eeuw predikten deze (in de katholieke elite-kerk). De mis was in het Latijn, met de rug naar het volk. De bevolking begreep hier niets van. De Benedictijnen werden daarom ervaren als arrogant zonder oor te hebben voor de bevolking.

¹³ Generaliserend is hierbij een tegenstelling te noemen met bijvoorbeeld de volksaard van de Roermondnaren (die vaak als minder spontaan en elitair beschouwd worden). Als Weert in historisch opzicht een werkstad genoemd wordt, dan kan Roermond gekarakteriseerd worden als klerkenstad. Soortgelijke tegenstellingen komen bijvoorbeeld ook in andere spiegelsteden voor: Arnhem-Nijmegen, Deventer-Zutphen, Sittard-Geleen.

¹⁴ Deze collectie komt voort uit het in 1932 in Weert gestichte provinciaal minderbroedermuseum (de oudste kern van het Weerter museum).

¹⁵ De destijds machtige waterburcht van Weert, met hoofdgebouw, kapel, cor-de-logis, binnentuin en bijruimtes werd in augustus 1702, tijdens de Spaanse successieoorlog, belegerd. Bij deze belegering werd het kasteelcomplex zwaar beschadigd, maar de hoofdburcht bleef daarna bewoonbaar. In de 18de eeuw raakte het kasteel echter in verval. De muren werden tenslotte afgebroken tot 12 voet (3 m.) hoogte. De ruïne bleef

eigendom van de heren van Weert. In 1841 werd het complex verkocht aan Louis Beerenbrouck, burgemeester van Weert. De grachten, welke aanvankelijk liepen tot aan de kasteelgebouwen, waren voor meer dan de helft versmald. Waarschijnlijk zijn de grachten gevuld met bouwresten van het oorspronkelijke kasteel. Het binnenterrein van het kasteelcomplex werd ruim 1,5 m opgehoogd. Zeer waarschijnlijk liggen ook op deze locatie thans de resten van het kasteel van Weert begraven. De kelders onder het kasteelcomplex (in ieder geval de hoofdburcht, het cor-de-logis en waarschijnlijk de kapel) zijn wellicht nog in tact en eveneens gevuld met resten van de kasteelruïne. De gracht tussen de hoofdburcht en de voorburcht werd in de 19de eeuw door Beerenbrouck gedempt. De gracht rond het kasteelcomplex draagt in belangrijke mate bij aan de uitstraling van 'het ensemble van het kasteel'.

afb. 8 de ruïne van het kasteel van Weert in 1841, met in kader en stippellijn de thans nog aanwezige historische elementen.

¹⁶ Raad voor Cultuur advies *Ontgrenzen en verbinden (juni 2013)*. Bepleit wordt dat musea in inhoudelijke ketens gaan samenwerken, waarmee het begrip *Moedermuseum* nieuw leven wordt ingeblazen. Zo kan er een eind komen aan versnippering van de "Collectie Nederland" (zie het RvC-rapport: Collectie Nederland, juni 2013).

¹⁷ Daarbinnen kunnen bijvoorbeeld ook de volgende elementen een plaats krijgen:

a) *items met directe impact*

- functioneel erfgoedbeleid, zoals het transformeren van leegstaande complexen (zoals Perron-C, monumentale kerkgebouwen, industriële complexen);
- spillover effecten door het linken van erfgoedlocaties aan bijvoorbeeld horeca. Toeristisch onderzoek toont aan dat attractiebezoek nog een verbeterpunt is in Weert;
- spillover en crossover effecten en de meerwaarde van onroerend erfgoed in dat licht;
- de relatie met vastgoedwaarde (zie Cultuurkaart van Weert, over economische vitaliteit p. 38 e.v.).

b) *items met indirecte impact*

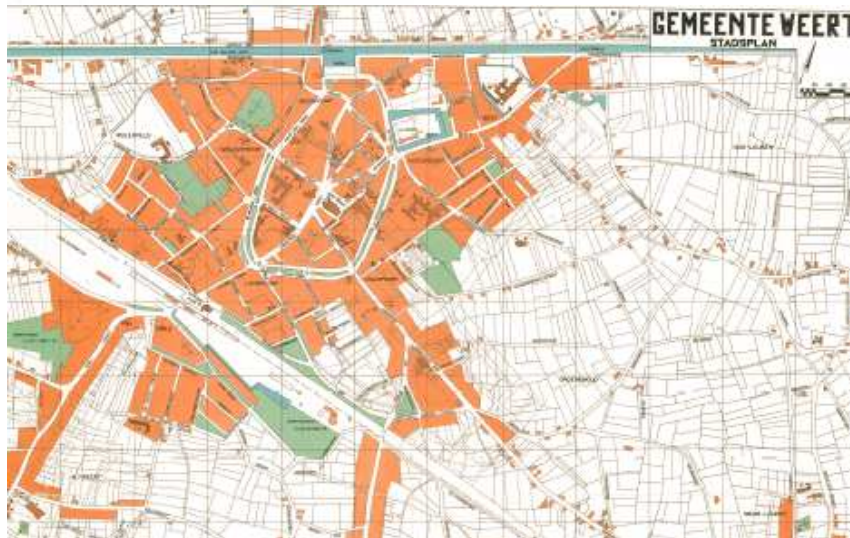
Hieronder vallen de categorieën die enerzijds wel duidelijk beïnvloed worden door (onroerend) erfgoed, maar waarvan het effect moeilijk traceerbaar danwel meetbaar is. Te denken valt aan citybranding, creatieve industrie (zoals bijvoorbeeld Perron-C, B-zone, C-Techlab), verbeteren van erfgoedkennis door erfgoededucatie, het benutten van erfgoed-eigendom, stimuleren van onderzoek en cultureel ondernemerschap, vergroten van de internationale oriëntatie, verbeteren van de toegang tot erfgoed en positionering op de erfgoedmarkt.

¹⁸ Andere voorbeelden van domeinen voor het thematiseren van de erfgoedruimte zijn:

- de wereld van de natuur: bron voor het decor van de groene stad
- de filosofie en psychologie: stiltelocaties
- religie, politiek en historie: archief en musea
- folklore of toegepaste kunsten: link met historie (Antje, vlaai)
- geschiedenis en erfgoed
- kunst: openbare ruimte en museum
- mode en populaire cultuur: toegepaste kunst in openbare ruimte

¹⁹ De vergunning voor het oprichten van een houtloods op het terrein van de voorburcht is in 1924 verleend. In het bestemmingsplan van het kasteelensemble is in de wijzigingsbevoegdheden opgenomen dat de bestemming mag worden gewijzigd in: dienstverlening, groenvoorzieningen en water ten behoeve van de aanleg van het stadspark. Op onderstaande plattegrond uit 1952 zijn industrieën in de stad en tegen de stadsrand aanschurkend opgenomen (GW nr 1081 XL):

INDUSTRIËN		
a.	G 4	Aluminium- en Metaalwarenfabriek „Weert“
b.	I 4	Beschuitfabriek Jos. Pöchl
c.	H 4	Blikwarenfabriek J. H. Gouin & Zn.
d.	F 3	Besselfabriek Christiaens
e.	G 1	Bouwerij „Witbaer“ N.V.
f.	D 1	Chemische fabriek Fezzenen N.V.
g.	I 3	Confectiefabriek „De Must“
h.	E 3	„Agé“ Alberts en Gijzen, Wullensoffentfabr.
i.	E 5	Constructiewerkplaats
j.	M 7	Corsettenfabriek Eberhard-Kortens
k.	H 3	Drukkersrij H. Matijssen
l.	I 3	Drukkersrij Douwa-Wesels
m.	H 4	Drukkersrij Emmaneel Smeets N.V.
n.	I 4	Drukkersrij Lisskens
o.	I 3	Drukkersrij Verkeyden
p.	J 2	Fotografische Apparatenfabriek „Nefstal“
q.	K 6	Garage Bloemen
r.	I 1	Garage Janets
s.	J 2	Garage Jongen
t.	J 5	Garage Kupers
u.	I 2	Garage „REBRO“
v.	F 1	Veervoerfabriek A. Josten & Zn.
w.	J 2	Garage Joz. Simar
x.	J 4	Garage GELIS, SIMAR
y.	G 4	Glaslijperij en Spiegelabriek „Slabbers“
z.	E 3	Graveerinschik Kienmans
aa.	L 1	Houtzagen en slijpbedrijf Joz. Coppes
ab.	I 3	Kofferslijperij Gels, Vermeulen
ac.	J 5	Konstwerkplaatsen J. Baksteen
ad.	J 5	Constructie- en stalenwerkenfabriek W. Schoonmakers & Zn.
ae.	H 1	Landbouwbeleg
af.	G 4	Coëk. Aan- en Verkoopver. Weert C.A.
ag.	J 2	Landbouwwerktuigenfabriek A. Timmermans
ah.	C 1	Laciefabriek N.V. Natonaal
ai.	I 6	Koude- en Vercoedfabriek
aj.	D 3	Machinesfabriek „Hilberg“ (schrijfmachines)
ak.	L 2	Machinesfabriek Gabe, van Wegberg
al.	J 1	Machinesfabriek Unicum
am.	E 1	Medfabriek N.V. v/h Gels, v. d. Vosse
an.	D 2	Hene Machinesfabriek
ao.	I 5	Bakkerwarenfabriek Gruythuisen
ap.	M 1	Pijpenfabriek Bergmans
aq.	H 2	Schouwverrij & Chemische wasserij v. d. Broek
ar.	F 1	Schouwverrij „De Drie Molens“
as.	N 1	Scheepbouwmaatschappij N.V. Weenter
at.	D 2	Strooienfabriek W. Petrus & Zn.
au.	F 3	Suikerwerkfabriek „Caësto“
av.	F 5	Troostgafabriek N.V. F. Beerns & Zn.
aw.	J 1	Verzlijperij Unicum
ax.	F 3	Vloerwax- en Casseerfabriek „Linn“
ay.	I 3	Wasserij v. d. Kerckhof
az.	I 4	Wassersaaijfabriek L. Sjans & Zn.
ba.	H 2	Wegwerkstagenfabriek „Vassens-Zn's“
bb.	K 5	Coëp. Stoomzuiverfabriek „St. Martinus“
bc.	G 1	Windgraanzellen L. Nijp
bd.	G 5	Windgraanzellen „Bosseendier“

²⁰ Hierin past ondermeer:

- nader onderzoek naar de geschiedenis van de familie Van Horne in relatie tot Weert;
- de stichting van Aldenborch en Nijenborch, de stichting van het Franciscanerklooster, de kloosterkerk als de dynastieke grafkerk (tot Jacob I en II);
- de aanwijzing van de St. Martinuskerk als dynastieke grafkerk (Jacob III), andere religieuze elementen daarbij, zoals de Beeldenstorm (1566), de Weerter Martelaren van Gorcum (1572),

de (volkse) gebruiken ingevoerd door de Minderbroeders (bijvoorbeeld de oudste Europese kerststal), de missie in de Staats-Brabantse gebieden, de grenskerk, de Franse tijd, het herstel ná de Belgische periode en de verbinding met België (ook in de zin van transport en infrastructuur van belang), het provinciaal museum, de stichting van het provinciaal museum, de priesteropleidingen (Bisschoppelijk college);

- het onderwijs, en de rol van de kloosters daarin;
- de hernieuwde aandacht voor de stichter St. Franciscus in onze tijd, de verspreiding van de orde door Nederland, de typische tweedeling binnen deze orde, de lekenorde;
- in het licht van spiritualiteit liggen er kansen en mogelijkheden rond: Franciscaanse spiritualiteit, zoals Maria, Jezus' lijden, kruiswegen, bedevaarten, Franciscaanse heiligen, gebruiken, kerststal etc. Bij de kansrijke projecten hoort ook de aansluiting bij het (boven)regionale netwerk:
  - het Franciscanerklooster in St. Truiden dat een cruciale rol heeft gespeeld in de 19de eeuw bij het herstel van Weert (en het zusterklooster van Weert);
  - relaties met andere (contemplatieve en wereldlijke) stiftten, als andere vormen van kloosterlijk samenleven:
    1. de trits: Thorn – Susteren – Aldeneik (waarin met name Stramproy past)
    2. Birginitessen: Maria Refugie Uden (Museum voor Religieuze kunst)
    3. kloostercentrum Steyl, Achelse Kluis, missiecongregaties, contemplatieve zustercongregaties in de regio, het Catharijneconvent te Utrecht.
    4. onderzoek naar subsidiemogelijkheden bij andere overheden (provincie, rijk, Europa) voor dit spoor en voor digitaliseringsproject.
    5. onderzoek naar samenwerkingsvormen voor reconstructie van het erfgoedlandschap (IKL-Limburg), grensoverschrijdende belevings- en educatief aanbod, erfgoed- en natuurherstel, recreatieve infrastructuur.

²¹ Een bovenregionale aanpak is noodzakelijk, waarbij de partners in het netwerk betrokken worden. Partners betrekken bij de financiering door duurzame en langdurige samenwerking. In het haalbaarheidsonderzoek naar een structurele opwaardering van dit element in de erfgoedruimte dient naast de provinciale ook de Europese inzet betrokken te worden.

Te denken aan:

- Interreg IVa-programma Vlaanderen-Nederland (duurzaam verbinden) kent een regeling voor herstelwerk van zeer karakteristieke landschapselementen in het kader van Stilte-Rust-Ruimte, passend in de biografie van het landschap:

- hagen, haagbeuken bij veldkruisen
- eeuwenoude boomgroepen, als groene ruggengraat in het landschap
- knotlindes welke sinds mensenheugenis in het landschap staan en die gedurende die tijd door bijvoorbeeld buurtbewoners geknot zijn
- veldkruisen en kapellen als bakens in het landschap.

- EU-ondersteuningsprogramma Sica/Eacea in het bijzonder de actiepunten: high-profile erfgoed met grote input van burgers en optimalisatie van belevingseffecten in de erfgoedruimte.

- EU-ondersteuningsprogramma Leonardi da Vinci, met name deel 3: een Leven lang leren door het opwaarderen van het erfgoedspoor.

²² In het centrum kunnen erfgoedlijnen getrokken worden naar interne en externe locaties:

- de Birginitessen in de Maasstraat (klassiek gesloten abdij);
- de Ursulinen in de Langstraat (onderwijsklooster);
- de Aldenborgh (het latere minderbroedersklooster) op de Biest;
- de Rumolduskapel;
- de Grenskerk (Reformatie, Weerterbos), en het Geuzenmonument
- de Fatimakerk, het kerkeiland en kloostercomplex H. Geest (stadsgezicht 2)
- het Keenter kerkeiland (stadsgezicht 8)
- de Bethelkerk
- het voormalige Penitenklooster aan de Verlengde Beekstraat

²³ Met als meest markante plek het *Urnenveld op de Boshoverheide* (het grootste urnenveld van Noord-West Europa, beschermd rijksmonument). Het onlangs door de RCE (rijksdienst voor cultureel erfgoed) uitgevoerde Odyssee-onderzoek wijst op historische wegstructuren naar deze begraafplaats. De reconstructie van deze wegstructuren, komende uit vijf richtingen, kan het bovenlokale belang versterken.